

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку

**Формування механізму вирішення
проблемних ситуацій у соціально-
економічному розвитку регіону (на
прикладі Харківської області)**

(прикладна)

Науковий керівник:
д.е.н., професор

Надія БЄЛІКОВА

Харків - 2024

Посилання для цитування: Презентація до звіту з НДР "Формування механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону (на прикладі Харківської області)". НДЦ ІПР НАН України. Харків. 2024. 14 с.

URL: <https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/0121U113503.pdf>

Мета дослідження: розробка методичного забезпечення для формування складових механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону.

Предмет дослідження: теоретико-методичне забезпечення і прикладні аспекти формування шляхів вирішення проблемних ситуацій у СЕР регіону.

Об'єкт дослідження: процес утворення проблемних ситуацій у СЕР регіону.

Завдання дослідження:

- оцінити тенденції розвитку регіонів України в довоєнний період та визначити вплив воєнної агресії РФ на його стан і динаміку;
- дослідити зарубіжний досвід вирішення проблемних ситуацій в регіональному розвитку після воєнних конфліктів;
- визначити проблеми і недоліки діючого законодавства і практики розробки стратегій розвитку регіонів України;
- узагальнити теоретичне підґрунтя дослідження проблем і проблемних ситуацій в регіональному розвитку;
- розробити методичний підхід до оцінки стану розвитку регіону;
- обґрунтувати методичний підхід до ідентифікації проблемних ситуацій в регіоні і факторів, що їх визначають;
- ідентифікувати проблемні ситуації у Харківській області, викликані воєнною агресією РФ;
- розробити економіко-організаційний механізм відновлення соціально-економічного розвитку Харківської області у повоєнний період;
- обґрунтувати сценарії вирішення проблемних ситуацій в Харківській області у повоєнний період та розробити рекомендації щодо його реалізації.

Наукова новизна:

1. Методичний підхід до структуризації напрямів оцінювання динаміки та спрямованості соціально-економічного розвитку регіонів України у довоєнному періоді, під час війни та у майбутньому, під час відбудови та відновлення економіки України та її регіонів, спрямовані на упорядкування вихідної сукупності часткових показників оцінки різних аспектів регіонального розвитку за його ключовими напрямками та, на відміну від існуючих, дозволяють позиціонувати регіони України у тривимірному просторі «якість життя – результативність економічного, соціального та екологічного розвитку – потенціал розвитку».

2. Модель класифікації проблемних ситуацій в розвитку регіонів країни, яка дозволяє визначити особливості різних видів проблемних ситуацій, а саме: ресурсних, безпекових, інституціональних, економічних, соціальних та екологічних, а ідентифікувати взаємозв'язки між ними. Перевагами запропонованої моделі класифікації є можливість систематизації проблем, одночасного виявлення якнайбільшої кількості регіональних проблем, в тому числі враховуючи індивідуальні територіальні особливості, можливість формувати як узагальненні пріоритети, так і конкретизовані пропозиції щодо визначення стратегічних напрямів регіонального розвитку, застосовувати програмно-проектний підхід при виборі інструментарію його реалізації залежно від наявних потреб і майбутніх перспектив розвитку країни та її територій.

3. Методичний підхід до ідентифікації проблемних ситуацій в регіоні, особливістю якого є реалізація чотирьох послідовних етапів: вибір методу групування вихідної сукупності регіонів країни; ідентифікація кластера проблемних ситуацій; визначення чинників утворення проблемних ситуацій; обґрунтування висновків і рекомендацій; практичні переваги цього підходу полягають у здійсненні якісної та кількісної оцінки особливостей розвитку регіонів країни та можливості ідентифікувати проблеми, що його супроводжують.

4. Методичне забезпечення оцінювання стану розвитку регіонів країни в довоєнний період, яке базується на інтегральній оцінці соціально-економічного розвитку за трьома ключовими блоками: потенціал, результативність і якість життя населення який ґрунтується на трикомпонентній інтегральній оцінці та, на відміну від існуючих, дозволяє здійснити комплексне оцінювання базових сфер регіонального розвитку: якості життя населення регіону; результативності економічного, соціального та екологічного розвитку регіону, а також накопичених природно-ресурсного, територіального, адміністративно-територіального, соціального, економічного потенціалів регіону.

Наукова новизна:

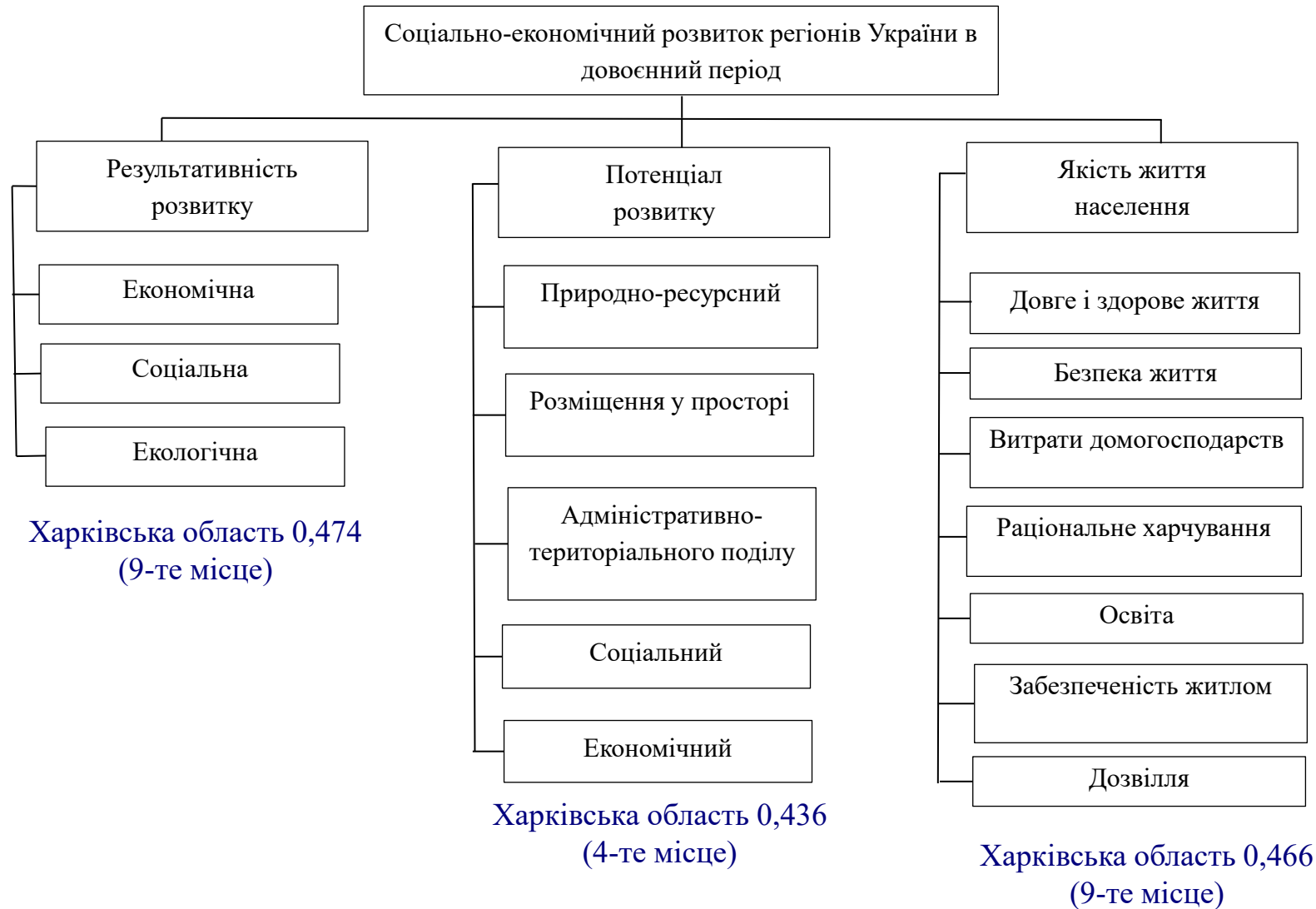
5. Методичний підхід до моделювання сценаріїв вирішення проблемних ситуацій в регіоні, який передбачає використання нечіткого когнітивного та імпульсного моделювання для визначення базових факторів соціально-економічного регіонального розвитку, визначення взаємозв'язків між ключовими факторами соціально-економічного регіонального розвитку та побудову когнітивної карти слабкоструктурованої ситуації, а також ідентифікацію сили впливу та її характеру між взаємозв'язаними факторами.

6. Методичні положення щодо формування організаційно-економічних складових механізму вирішення проблемних ситуацій в регіоні, які, на відміну від існуючих, дозволяють врахувати зовнішні та внутрішні чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіону та застосувати економічну, соціальну, екологічну, ресурсну, інституційну, безпекову складові на етапі цілепокладання й ефективно узгодити стратегічний, функціональний й моніторинговий етапи механізму.

7. Сценарії вирішення проблемних ситуацій в Харківській області в повоєнному періоді, серед яких визначено найбільш ефективні сценарії подолання проблемних ситуацій та досягнення цільових орієнтирів для Харківської області в повоєнному періоді.

Результати наукових досліджень спрямовані на обґрунтування теоретико-методичного забезпечення та складових механізму вирішення проблемних ситуацій в регіональному розвитку в повоєнному періоді задля забезпечення сталого гармонійного розвитку України та її регіонів.

Структурно-логічна схема оцінювання стану СЕР регіонів України

Посилання для цитування: Презентація до звіту з НДР "Формування механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону (на прикладі Харківської області)". НДЦ ІПР НАН України. Харків. 2024. 14 с.

URL: <https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/0121U113503.pdf>

Структуризація проблемних ситуацій Харківської області до війни:

Часткові показники з найнижчими рангами	Сфери проблемних ситуацій
<p>За компонентами інтегрального показника «Природно-територіальний та соціально-економічний потенціал»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чисельність обласного центру до другого за чисельністю міста; - витрати на інновації до обсягу реалізованої продукції; - чисельність сільського населення на 1 сільський населений пункт; - частка населення на 1 сільський район; - площа будівель в музеях для експозиції та виставок на 10 тис. населення; - міське населення (без обл. центрів) до загальної чисельності населення. 	<p>Наявність проблемних ситуацій у розвитку Харківської області у сферах її територіального розміщення, інноваційного розвитку, масштабності, адміністративно-територіального поділу, а також центрально-периферійного розміщення.</p>
<p>За компонентами інтегрального показника «Соціально-економічна та екологічна результативність»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - використання води на питні та санітарні потреби на 1 особу; - викиди забруднених речовин у повітря; - утворення відходів на кв. км. території; - експорт товарів на одну особу.; - коефіцієнт покриття експортом імпорту; - обсяг продукції сільського господарства на одну особу. 	<p>Наявність проблемних ситуацій у розвитку Харківської області у сферах утворення відходів, використання води, експортної орієнтованості та випуску продукції сільського господарства.</p>
<p>За компонентами інтегрального показника «Якість життя населення» у 2010-2018 рр. дозволив виділити такі проблемні показники:</p> <ul style="list-style-type: none"> - питома вага ветхого та аварійного житлового фонду у загальній площі, %; - загальна житлова площа на 1 особу, кв. м; - кількість смертей від захворювань на 100 тис. осіб; - кількість осіб, які займалися фізкультурою і спортом на 1000 населення, осіб. 	<p>Наявність проблемних ситуацій у розвитку Харківської області у таких сферах якості життя населення, як довге та здорове життя, безпека життя, забезпеченість житлом.</p>

Практична цінність головних наукових результатів дослідження

Науковий результат	Стратегічні і програмні документи України	Практичний внесок
Комплексне методичне забезпечення ідентифікації та структуризації проблемних ситуацій в СЕР регіону.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція нової державної регіональної політики України в повоєнному періоді (пропонується розробити). 2. План повоєнного відновлення України. 3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки та проект з її оновлення. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ідентифіковано проблемні ситуації в регіонах, що є важливим для розробки ефективних регіональних політик. 2. Виявлено критичні проблеми в постраждалих регіонах і визначити пріоритети для відновлення. 3. Поглиблено розуміння складної структури проблемної ситуації в СЕР та можливості впливу на її окремі елементи для скорочення витрат ресурсів.
Методичний підхід до оцінювання стану розвитку регіонів країни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція нової державної регіональної політики України в повоєнному періоді (пропонується розробити). 3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. та проект з її оновлення. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведено оцінку поточного стану розвитку регіонів, що дозволить формувати обґрунтовані рішення щодо їх подальшого розвитку. 3. Визначено пріоритетні напрями відновлення та розвитку постраждалого внаслідок війни регіону, спираючись на об'єктивні показники.
Класифікація проблемних ситуацій в СЕР регіону	<ol style="list-style-type: none"> 1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки та проект з її оновлення. 2. План повоєнного відновлення України. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначено типи проблемних ситуацій та розробити відповідні політики для їх вирішення. 2. Систематизовано проблеми, з якими зіткнулись регіони після війни, та розробити цільові заходи для їх подолання. 3. Сформовано диференційовані підходи до відновлення СЕР регіонів.

Практична цінність головних наукових результатів дослідження

Науковий результат	Стратегічні і програмні документи України	Практичний внесок
<p>Основні проблемні ситуації СЕР Харківської області до війни та втрати під час війни.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стратегія розвитку Харківської області в повоєнному періоді (нова). 2. План заходів з розвитку Харківської області в повоєнному періоді. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надано детальну інформацію про специфічні проблемні ситуації Харківської області. 2. Розроблено специфічні заходи для поліпшення управління та відновлення СЕР Харківської області. 3. Враховано реальні потреби Харківської області для відновлення, спираючись на збережений потенціал розвитку.
<p>Організаційно-економічні складові механізму вирішення проблемних ситуацій в регіоні</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. План повоєнного відновлення України. 2. Стратегія розвитку Харківської області в повоєнному періоді (нова). 3. План заходів з розвитку Харківської області в повоєнному періоді. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структурування вирішення проблем, що виникають в регіоні в процесі відбудови. 2. Враховано специфіку СЕР регіону при використанні окремих організаційно-економічних інструментів для прискорення відновлення регіону. 3. Визначена роль місцевих стратегічних ініціатив і проєктів з відновлення.
<p>Сценарії відродження економіки Харківської області після війни</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стратегія розвитку Харківської області в повоєнному періоді (нова). 2. План заходів з розвитку Харківської області в повоєнному періоді. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сформовано перелік конкретних заходів з урахуванням сумарної ефективності сценаріїв відновлення СЕР Харківської області.

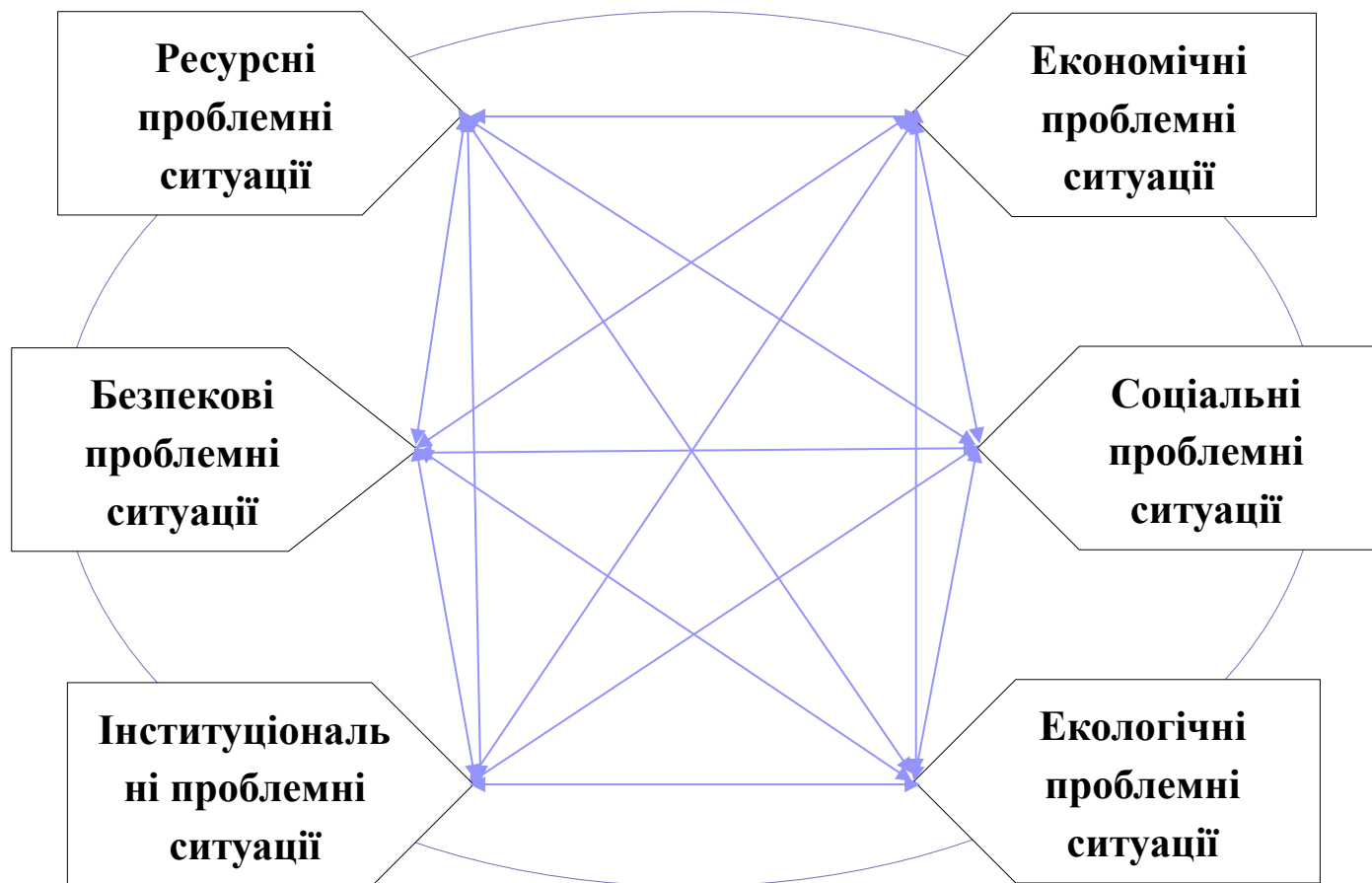
Втрати Харківської області від війни:

- Загальні прямі збитки: **30,224** млрд. дол. (2-ге місце) на початок 2024 р.
- З них втрати м. Харкова – приблизно **10,0** млрд. дол.
- На території Харківської області знаходиться **13%** від загальної кількості зруйнованих та пошкоджених підприємств. Зокрема внаслідок бойових дій в Харківській області зруйновані декілька великих підприємств, відновлення яких поки неможливо (Малороганський МЗ, Куп'янський МКЗ, Балаклійський МЗ, Агромол, Балаклійський ремонтний завод, Балаклійський цементний завод, Хенкель Баутехнік, ГУ «Шебелинкагазвидобування» та ін.).
- Релоковані більше **200** підприємств, частина з них повернулися.
- Постраждали **713** закладів освіти, з них понад **335** шкіл.
- **28,01** тис. од. зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду.
- Окремі об'єкти інфраструктурних мереж м. Харкова (більше **20** км магістральних трубопроводів, **44** котельні, ТЕЦ-3, ТЕЦ-5, **46** центральних, **7** індивідуальних теплових пунктів, **3** насосні станції, загалом **660** об'єктів енергопостачання).
- За попередніми оцінками після початку війни з Харківської області виїхало **700-800** тис. осіб, проте ці оцінки не точні, частини з них повернулася.

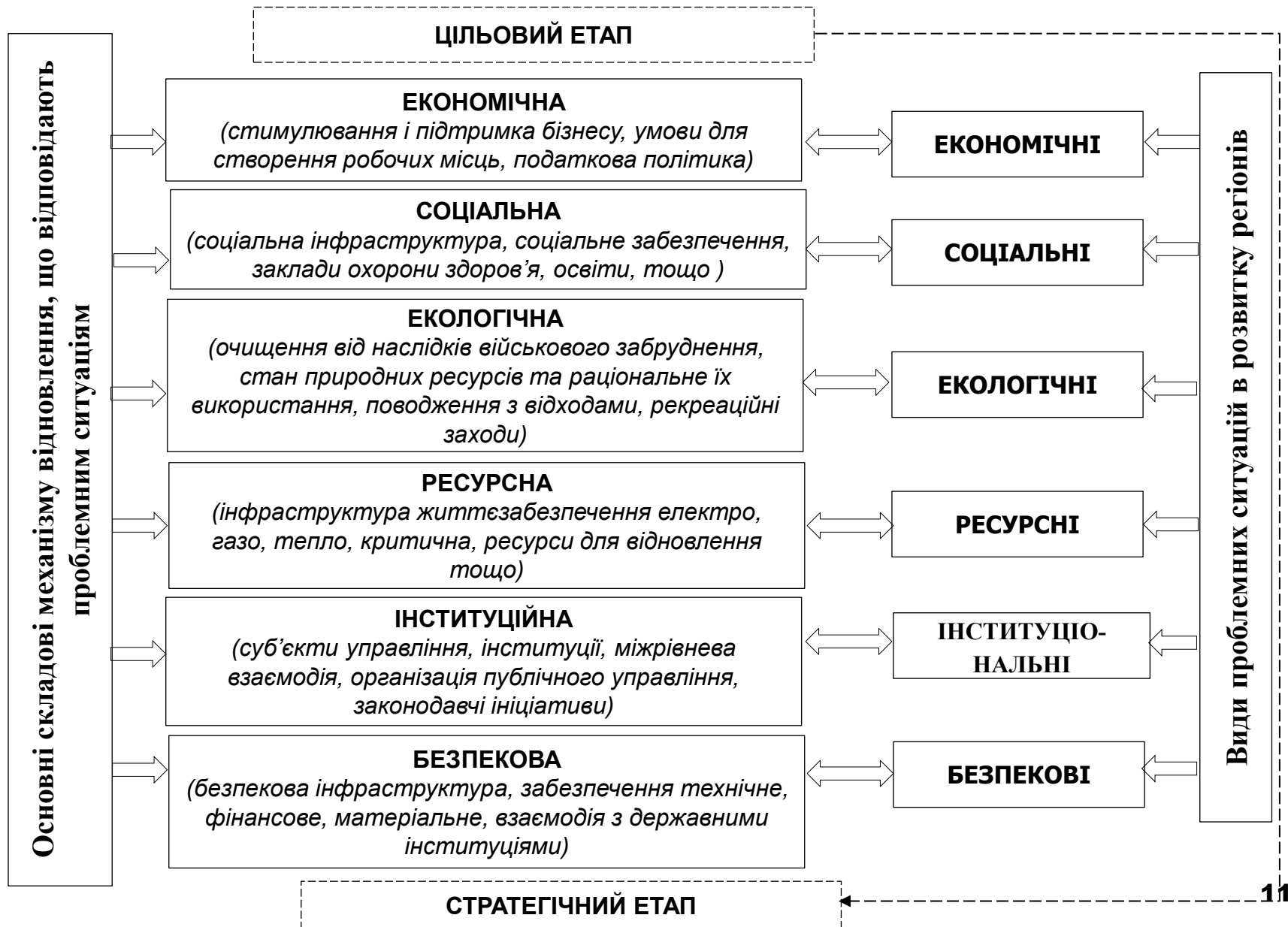
Посилання для цитування: Презентація до звіту з НДР "Формування механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону (на прикладі Харківської області)". НДЦ ІПР НАН України. Харків. 2024. 14 с.

URL: <https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/0121U113503.pdf>

Модель класифікації проблемних ситуацій в розвитку регіонів країни

Складові механізму відновлення соціально-економічного розвитку регіону (фрагмент)

Ефективність впливу сценаріїв на досягнення цільових орієнтирів соціально-економічного розвитку Харківської області в повоєнному періоді

№ з/п	Сценарій (зростання потенціалу)	Ранг
1	«Науковий» ∧ «Інноваційний» ∧ «Структурний»	1
2	«Інвестиційний» ∧ «Науковий» ∧ «Структурний»	2
3	«Трудовий» ∧ «Науковий» ∧ «Структурний»	3
4	«Інвестиційний» ∧ «Науковий» ∧ «Інноваційний» ∧ «Структурний»	4
5	«Трудовий» ∧ «Інноваційний» ∧ «Науковий» ∧ «Структурний»	5

Посилання для цитування: Презентація до звіту з НДР "Формування механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону (на прикладі Харківської області)". НДЦ ІПР НАН України. Харків. 2024. 14 с.
URL: <https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/0121U113503.pdf>

Основні публікації, впровадження

За результатами роботи опубліковано:

1 колективна монографія;

3 статті у Scopus/Web of Science;

21 стаття у фахових наукових виданнях України;

14 тез доповідей на конференціях.

Одержані результати з теми використані в роботі:

- Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;
- Виконавчого комітету Харківської міської ради Харківської області.

Основні публікації:

1. Козирєва О. В., Белікова Н. В., Красноносова О. М., Крячко Є. М. Формування фінансового та ресурсного забезпечення виходу регіону з пастки соціально-економічної відсталості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Т. 4(45). С. 298–306. **(Web of Science)**
2. Shmatkov D., Bielikova N., Brytan Yu., Sánchez Zafra M. The development of professionally important qualities as a result of various activities: Learning, sport, and labour market. *Retos*. №. 43. 2022. P. 17-26. **(Scopus)**
3. Семигуліна, І., Ярошенко, І., Красноносова, О., Михайленко, Д., Тур, О. Класифікація проблемних ситуацій у розвитку регіонів України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2024. 3(56), 350–364. **(Web of Science)**
4. Повоєнне відновлення економіки України: проблеми та напрямки вирішення : кол. моногр. / за ред. В. Є. Хаустової. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 240 с.
5. Белікова Н. В., Губарева І. О. Особливості формування адаптивних систем управління стартапами в умовах нестабільного середовища. *Проблеми економіки*. №3. 2023. С. 168-173.
6. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Белікова Н. В., Козирєва О. В. Методичне забезпечення інтегрального оцінювання складових сталого розвитку регіонів України (на прикладі екологічної складової). *Бізнес Інформ*. 2022. №6. С. 31–42.
7. Дороніна М. С. Белікова Н. В. Розвиток територіальних громад в регіонах. *Методологічне забезпечення. Наукові перспективи* №7 (25) 2022. С 91-101.
8. Белікова Н. В., Дороніна М.С. Зарубіжний досвід вирішення проблемних ситуацій в регіональному розвитку після воєнних конфліктів. *Бізнес Інформ*. 2022. №3. С.10-16.

Дякую за увагу!